radi pomanjkanja širše razgledanosti naših poslovodnih kadrov, kar je seveda končno tudi posledica sistema, lahko le navadna farsa, celo neodgovorno manipuliranje z nadarjenimi ljudmi. Povzdigovanje znanosti in poudarjanje njenega pomena za naš narodni razvoj na eni strani ter dejavnost in ukrepi, da bi ta dejansko dobila mesto v naši družbi, na drugi, sta seveda dve povsem različni stvari. Doslej pa je prihajalo le do govorjenja. Kajti resnično demokratično vzdušje je treba ustvariti, če naj se znanost razvija in da rezultate. Tudi tega pogoja še nismo in ne bomo mogli izpolniti, če in dokler je demokracija antisistemska.

Na koncu se Rus spotika ob poudarjanje našega srednjeevropskega izvora in kulturne vloge, ki jo je imelo krščanstvo kot tipičen zahodnoevropski fenomen za oblikovanje našega narodnostnega značaja. S tem se je v celoti postavil na pozicije naše politične strukture, ki ji je prav tako to oboje močno napoti. Poudarjanje našega srednjeevropskega izvora pojmuje režim kot protest proti boljševizmu, ki ima vsaj v svoji operativni obliki izvor v drugi, komaj evropski kulturi. Isto velja za poudarjanje krščanstva kot elementa naše kulture. Nasproti temu postavi Rus kozmopolitizem profesionalno usmerjene mlade generacije, ki naj bi se po njegovem vezala na Boston, London, Pariz, Stockholm, Frankfurt itd. Ta naj bi imela drugo delo, kot pa je revitalizacija tradicionalne kulture.

Vse lepo in prav. Toda če si še tako kozmopolitsko in profesionalno usmerjen, si in moraš biti nekje doma, moraš nekje imeti svoje korenine. Brez teh ne moreš biti osebnost, ne moreš najti in izoblikovati svoje identitete. In profesionalec, tudi vrhunski strokovnjak, je brez globoke etične zasidranosti prej nevarnost kot pa blagoslov za človeštvo in za narod posebej. Naš zahodnoevropski etos pa je krščanski, s koreninami, ki izvirajo še globlje iz grško-judovske kulture. Socializem doslej k temu ni dodal še nobenega novega, izvirnega kamenčka. Boljševizem pa se je naslonil celo na vrednote, ki so po našem pojmovanju antivrednote: na sovraštvo med družbenimi razredi.

To naslanjanje na naše kulturne temelje imenuje Rus »desni retrogardizem« in vidi v njem nevarnost za še večje kulturno zaostajanje slovenske skupnosti. Ob takih idejah nas sploh lahko bolj kot samo kulturno zaostajanje zaskrbi usoda Slovencev kot naroda. Kot narod, ki nima svojih korenin ali ki jih zametuje, se ne moremo obdržati. Ostali bi samo izkoreninjenci.

»S tega vidika zamerim tudi nekaterim sodelavcem Nove revije, da iščejo svojo duhovno identiteto in socialno integracijo v slovenskih semeniščih in samostanih« — s tem svojim sklepnim stavkom pa je Rus padel na raven vulgarnega liberalstva in klerikalstva iz preteklosti, ki nam gotovo ni v čast niti za preteklost niti za zdajšnjost. Veljku Rusu gotovo ne moremo podtikati namenov, ki jih ni izrazil. Toda objektivno tak konec izzveni, ne glede na njegove dejanske namene, kot zagotovilo politični strukturi, češ poglejte, marsikatero kritično sem povedal, vendar ni nikakršnega dvoma, da le sem v vašem taboru. Popolnoma nič ni pomembno, kje poveš svojo misel. Pomembno je, da je pristna, da je tvoja in da se jo zato upaš povedati v vsakem okolju.

Ivan Urbančič Pismo o krizi

Dragi Jože,
prebral sem Tvoj prispevek *Oligarhija ali infrastruktura?** in, kakor sva se dogovorila, Ti bom zdaj napisal nekaj svojih vtisov in misli o tematiki, ki jo obravnavaš. Svoj splošni vtis lahko opišem z besedo: izvrstno, z nekaj pridržki. V čem so ti pridržki, bom moral šele premisliti. Za izhodišče svojemu premisleku sprejemam Tvojo misel, da je družbeno krizo v Jugoslaviji mogoče obravnavati z analizo treh podsistemov: »nacionalnega«, ekonomskega in političnega; in da je ravno politični podsistem dominanten v našem družbenem sistemu in zato odločilen za analizo, ki hoče pokazati izvor in bistvo današnje katastrofalne »krize« celotnega sistema. Analiza mora torej pokazati ustroj in specifičen *način* dominiranja političnega podsistema v realsocialističnem sistemu našega tipa. In seveda tudi razviti specifičen *način* njegove (samo)legitimacije in (samo)utemeljitve. Tvoj prispevek odpira obenem svetovnozgodovinsko perspektivo za takšno analizo, v kateri se šele pokaže politični podsistem (tudi našega) realsocialističnega družbenega sistema v svojih bistvenih značilnostih. Naj najprej povzamem Tvoj oris take zgodovinske perspektive.

Zgodovinsko razsežnost odpiraš z opisom — kakor praviš — razsvetljenskega tipa racionalizma, češ da je proti srednjeveškemu fevdalnemu teokratskemu sistemu razvil alternativni družbeni program ali model. Razsvetljenski prenos — in operacionalizacijo — novoveškega (filozofskega) mišljenja na področje družbenih odnosov in s tem postavitev čutno nazornega posameznika za subjekt in izhodišče urejanja medčloveških odnosov označuješ glede na srednji vek kot kopernikanski obrat. S tem naj bi bil ovržen fevdalni »večni red sveta« kot izraz božjega uma in večne resnice. O tem alternativnem razsvetljenskem programu ali tudi modelu praviš, da je sicer zapeljal svoje nosilce najprej v nebrzdano in podivjano polaščanje vsega, da pa je v obnovljeni obliki kljub svojemu — s tem pretiravanjem izzvanemu — vmesnemu porazu še danes veljaven program, ki se tudi faktično uveljavlja v zahodnih državljanskih družbah. In glede na *ta* program ali model pokažeš, da je marksizem-leninizem oziroma boljševizem v bistvu »regresija protireformacije«, se pravi vračanje na model družbenega sistema, ki je analogen srednjeveškemu teokratskemu sistemu in načinu samolegitimiranja elite. V nakazani perspektivi zdaj analiziraš realsocialistične sisteme, predvsem pa jugoslovanskega. Na ta način izpelješ izvor in počelo naše današnje katastrofalne »krize« in tudi nakažeš možno pot iz nje. Nakazana podoba me spodbuja k niansiranju nekaterih stvari — tez in misli — iz Tvojega prispevka. Na ono zgodovinsko prelomnico med srednjim in novim vekom si moral Ti le v splošnih potezah opozoriti, in sicer kot na zgodovinsko nepoljuben *osnovni vidik* analize in obravnave (tudi) naše današnje jugoslovanske katastrofalne »krize« realsocialističnega sistema, ter tako vsaj v splošnem nakazati zgodovinsko *zakonitost* te »krize«. Ta »kriza« namreč ni nekaj naključnega za naš in njemu podobne realsocialistične družbene sisteme. Prav to se mi zdi danes bistveno pri obravnavi realsocialističnih sistemov, kakršen je tudi naš: *pokazati zgodovinsko zakonitost in torej neogibnost naše današnje »krize« in tudi krize vseh družbenih sistemov realsocializma v našem času.* Pokazati, da ta katastrofalna »kriza« in stagnacija nikakor nista nekaj naključnega (npr. stvar kake partijske vodstvene napake, zmote, »še ne dovolj uveljavljenega samoupravljanja«, »bremena preteklosti«, birokratizma ipd.), kar bi bilo mogoče s takimi in drugačnimi reorganizacijami in reformami — ob ohranitvi bistvenih karakteristik realsocialističnega družbenega sistema — rešiti.

Vprašanje, ki si ga zastavljam popolnoma načelno-konkretno, je zato naslednje. Spričo faktično ugotovljene današnje katastrofalne »krize« in stagnacije

* Prispevek je bil objavljen v Novi reviji št. 52/53.

našega in vsakega marksistično-leninističnega oziroma boljševističnega realsocialističnega družbenega sistema, »krize«, stagnacije in »nemožnosti«, ki se danes očitno vse bolj zaostrujejo, vstaja vprašanje, *zakaj* se to godi. Kje je izvor takšne zgodovinske »nemožnosti« teh sistemov? Na čem je — »v zadnji instanci« — zasnovana zgodovinska *zakonitost in torej nenakljičnost* takšnega stanja in dogajanja realsocialističnih družbenih sistemov danes? In predvsem, ali je takšna zgodovinska zakonitost sploh ugotovljiva? Odgovor, da se ta »kriza« dogaja zato, ker so ti sistemi glede na razsvetljenski epohalno-zgodovinski program ali model regresija in protireformacija, če uporabim Tvoje besede, je sicer videti pravilen in razumljiv, vendar se mi zdi, da le ne pokaže bistvenega. Zakaj kljub nedemokratičnosti in regresiji ti sistemi gospodarsko katastrofalno stagnirajo? Kaj je tisto, kar je prineslo in kar nosi in zahteva demokratični družbeni sistem? Kaj je in kakšno je to *nosilno,* da danes zakonito »onemogoča« realsocialistične sisteme kot »protireformacijske«? Proti čemu je *pravzaprav* naperjen ta *»proti-«* v boljševistični realsocialistični »protireformaciji«? Faktičnost »krize« in »nemožnosti« realsocialističnega družbenega sistema je očitna iz njegove povojne zgodovine, predvsem pa iz zgodovine zadnjih dvajsetih let v SZ, na Poljskem, Češkem, Madžarskem, v NDR, Romuniji, Bolgariji, Vietnamu, na Kitajskem, v Kambodži, Severni Koreji, na Kubi, v Albaniji in za nas najprej v Jugoslaviji. Povsod je očitna akutna »kriza«, stagnacija gospodarskega in političnega podsistema in celotnega družbenega sistema realsocializma. Vendar je prav zato potrebno načelno teoretično izpeljati zgodovinsko zakonitost in torej nenakljičnost te »krize« ne glede na nakljične razlike in razlike v »individuaciji« teh sistemov. Za vse je bistveno tole: po »revoluciji« in torej odstranitvi dotedanjih družbenih, političnih in gospodarskih struktur ter osvojitvi brezpogojne oblasti komunistične partije nastopi po začetnem zagonu in dejanskem razvoju ekonomske baze, zlasti »bazične« težke industrije, družbena in ekonomska stagnacija in zaostajanje glede na zahodni svet. Vse bolj neprikrita postaja nemožnost teh sistemov, da bi rasli: se ohranjali IN razvijali v vsej poliformnosti tistega, v čemer se izkazuje *sodobna* modernizacija. Namesto da bi pojemala, se »kriza« vse bolj zaostruje in družbeni sistem realsocializma se drži le še s totalno kontrolo vseh svojih sestavin in z represijo, po kateri se kaže kot policijski v širokem pomenu te besede. Kajti v njem dejansko uspešno in primerno delujeta samo širše razumljena policijska funkcija in represivna funkcija države. S tem pa sistem ne more spodbuditi bistvenih sodobnih procesov: *modernizacija družbe,* kakor praviš Ti, je ustavljena. Resnične perspektive možnosti in življenjske zmožnosti sistema v današnjem, prihodnost nosečem smislu danes kljub velikim besedam ni več. Vprašanje je, kje je in kaj je v na videz kontinuiranem procesu »razvoja« teh sistemov tista bistvena ločnica, na kateri se začne sprožati njihova »kriza«.

Znane in že do kraja izrabljene so tiste razlage takšnega stanja, ki nam jih dajejo ideologi-apologeti in tudi mnogi kritiki sistema vseh odtenkov in klimatov, češ da je za današnjo stagnacijo realsocializma oziroma komunizma na oblasti kriva »birokracija« in »birokratizacija«. Tvoj prispevek presega take razlage. Vse *takšne* teorije o birokratizmu kot krivcu za »krizo« in stagnacijo so postale neprepričljive do otipljivosti. Kajti treba je biti gluh in slep za *dognana dejstva,* da je ravno ta komunistična realsocialistična birokracija *dosledna objektivacija bistva avantgardne, brezpogojno vodilne subjektivne sile komunizma,* njegove *leninske partije novega tipa.* In kot taka je dosledna objektivacija tistega duha, ki je formuliran v ideologiji marksizma-leninizma ter ima svoj nezabrisljivi izvor pri *»klasikih«.* Birokracija kot objektivacija tega duha v leninski partiji novega tipa je ravno brezpogojni pogoj vzpostavitve in obstajanja realsocializma kot družbenega sistema. Leninizem nikakor ni nekaj bistveno drugega kot stalinizem, hošiminhizem, kastrovizem, polpotizem, kimilsungizem, jaruzelskizem, maoizem, enverohodžizem itd. To so realsocialistični družbeni sistemi, ki se razlikujejo empirično, po svoji prostorsko in časovno določeni individuaciji in po nakljičnostih, ne pa bistveno. In glede na današnje stanje teoretične analize so teze o bistveni različnosti socializma oziroma komunizma klasikov marksizma in današnjih družbenih sistemov realsocializma videti kot babičine pripovedke. Leninova zasluga je v tem, da je, duhu klasikov ustrezno, razvil *teorijo in prakso partije novega tipa,* partije kot absolutne, brezpogojno vodilne in avantgardne subjektivne sile realsocializma, in tako objektiviral razredno-eshatološkega duha klasikov — Marxa in Engelsa. In to dejstvo opravičuje sintagmo »marksizem-leninizem«. Taka partija je mogoča samo, če je birokratsko-generalštabno organizirana, kakor praviš v svojem prispevku.

Vsega tega Ti ne pišem zato, da bi polemiziral z mislimi Tvojega prispevka ali da bi te poučeval o teh bolj ali manj znanih rečeh, ampak v prvi vrsti zato, da bi orisal polje svojega razmišljanja o naši »krizi«, ki ga je spodbudil Tvoj prispevek — če seveda ne štejem same »krize«, ki je prva spodbuda za premislek.

Če si je jugoslovanska KP nadela ime ZK, ohranila pa temeljne bistvene karakteristike leninske partije novega tipa, je »sprememba« nebistvena. Takšne so po tipu vse znotrajsistemske »reforme« in sistemski »razvoj« je s svojo neznansko hipertrofirano produkcijo ustav in zakonov le navidezna dinamika stagnacije. Res pa je, kakor ugotavljaš tudi Ti, da se je partija v svojem obnašanju do zdaj v marsičem »civilizirala«, tj. približala nekemu državljanskemu obnašanju. In res je tudi, da je nam ljudem kot posameznikom v današnjem civiliziranejšem stanju samoupravnega realsocializma življenje dejansko znosnejše. Tega nikakor ni mogoče omalovaževati. Ne izgubljamo več položajev, ne preganjajo nas, ne zapirajo, ne deportirajo na Goli otok, ne likvidirajo za takšne malenkosti in tako množično, kakor se je to dogajalo po vojni in v času informbiroja in tako imenovanega »administrativnega socializma«. Državne meje niso več hermetično zaprte kot tedaj. Policija, UJV, sodnija ipd. ne nastopajo več tako kakor v tistih časih ali kakor se to godi še danes npr. v Albaniji in v nekaterih drugih realsocialističnih sistemih. Čeprav so pri nas raznotere »nemarksistične teorije« zgolj tolerirane (kar kaže že etiketa »nemarksistične«), je pa le v ožjih kulturniških in strokovnih krogih mogoče javno nastopati z njimi. In še marsikaj takega je. Vse to za nas nikakor ni nepomembno, četudi je res, da ni nobene dejanske sistemske garancije, da se nekdanja oblika totalitarne represije in njenega terorja ne bi mogla vsak čas v poljubni ostrini ponoviti, saj se na nekaterih mestih še vedno nekoliko prikrito drži. Vendar trdim, da z vidika naše teme nakazani problem totalitarne represije ni bistven, naj je še tako pomemben z drugih vidikov. Totalitarna represija se mi ne zdi izvoren, ampak spremljajoč fenomen nečesa drugega.

Res je sicer, da je realsocialističnemu družbenemu sistemu imanentno lastna totalitarna represija, ki se lahko izkazuje v različnih oblikah in stopnjah. Vendar se mi zdi, da ima totalitarna represija realsocialističnega družbenega sistema v današnjem času njegove katastrofalne »krize« in stagnacije temeljito drugačen značaj kot v začetni fazi njegove vzpostavitve in pospešene bazične industrializacije ter spreminjanja prebivalstva v industrijsko delavstvo in človeka v delovno žival. Vprašanje je namreč, glede na kaj je treba razumeti realsocialističnemu sistemu lastno totalitarno represijo v času njegove geneze in ekspanzivne bazične industrializacije, glede na kaj pa jo je treba razumeti v današnjem času njegove katastrofalne »krize« in stagnacije. Prav če izpolnimo ta vsakokratni ozir, se totalitarna represija pokaže vsakokrat v temeljito različnem izvornem in namenskem značaju. Totalitarna represija je gotovo bila sredstvo uničenja dotedanjega družbenega sistema in *vzpostavitve* oziroma izgradnje realsocialističnega sistema in obenem sredstvo njegove pospešene — nasilne — bazične industrializacije. Totalitarna represija v času njegove današnje katastrofalne »krize« in stagnacije pa je samo še spremni pojav *onemogočanja* zgodovinsko bistvene sodobne modernizacije, ki je po svoji imperativnosti za realsocialistični sistem

usodna. Nekdanji značaj totalitarne represije je bil torej v nekem svojem momentu pozitiven in konstruktiven, njen današnji značaj pa je negativen in dušeč. Seveda moram pri tem prav posebej opozoriti na zelo tehtno razliko med represijo začetne *izgradnje* novega sistema in tisto brez-mejno, ne tej izgradnji pripadajočo, v nebrzdani samovolji in razdivjanem razrednem sovraštvu izvirajočo uničevalno represijo prvih let povojnega časa. O tej razliki, o še vedno nepremišljeni meri njunega medsebojnega razmerja, tu ne razpravljam. Zanima me zdaj le razlika med nekdanjo, izgradnji novega pripadajočo in današnjo »krizno« represijo, katere osnovni značaj in namen je onemogočanje sodobne modernizacije. Smisel te razlike pa bo postal razumljivejši iz nadaljevanja tega premisleka. Dodati je treba le še to, da nakazana različna značaja totalitarne represije realsocialističnega sistema nikakor nista nekaj poljubnega, v sistemu poljubno zamenljivega. Njen nekdanji konstruktivni značaj je nevrnljiv, danes neobnovljiv.

Gospodarska stagnacija in katastrofalna »kriza« realsocialističnega sistema, njegova zgodovinsko zakonita »nemožnost« leži v tistih bistvenih strukturnih potezah partije in celotnega sistema, ki nosijo zgodovinsko regresijo »protireformacije«, če uporabim izraz iz Tvojega prispevka. Ali drugače in primerneje rečeno — tudi s Tvojo besedo: izvor ali počelo današnje katastrofalne »krize« (tudi) našega realsocialističnega sistema je v tistem, kar *strukturno onemogoča* današnjo *modernizacijo* družbe; namreč zgodovinsko sodobno-pri-hodno modernizacijo, ne kar katerokoli. Sistemu realsocializma imanentna družbena totalitarna represija je danes v poglavitnem zgolj spremljava tega izvornega onemogočanja sodobne modernizacije družbe, ne pa njegov izvorni fenomen. In zato je po svojem izvornem in namenskem značaju negativna in dušeča. Vprašanje je zdaj, *kaj je bistvo te sodobno-pri-hodne modernizacije?* Modernizacija, kakor jo imam zdaj pred očmi, nikakor ni nekaj delnega, ampak zajema vse podsisteme, člene, zveze in pretoke in procese, sploh vse sestavine v sistemu, kakor tudi zgradbo in organizacijo celotnega sistema družbe. In morda se samo zdi, da gre pri tej današnji »modernizaciji« za kontinuiteto tistega zgodovinskega razvojnega procesa, ki se je začel z začetkom novega veka (natančneje: katerega zgodba pomeni začetek novega veka), ki se je posebno razmahnil v 19. stoletju, in se v našem le nadaljuje. Ta pomislek meri na Tvojo tezo o protireformaciji kot temeljnem značaju realsocialističnega sistema.

V razdelku, ki ga naslavljaš z »Nesprejemljivost leninizma«, praviš, da je »leninizem danes nesprejemljiv model družbenega reguliranja«. In zakaj? Naj po vrsti navedem Tvoje odgovore: 1. je »nehuman«; 2. je »nesposoben voditi družbeno življenje v primerjavi z demokratičnimi večpartijskimi sistemi«; 3. dela gospodarske spodrsljaje; 4. zastaja v tehnološki modernizaciji, v kulturi, v politiki, v izobraževanju, v znanosti; 5. sistematično blokira strukturne diferenciacije kulture v najširšem smislu in je slep za občutljive silnice kulturne produkcije in reprodukcije; 6. je hladen do čustev in mišljenja faktičnih ljudi; 7. je v permanentnem sporu med iluzijo in stvarnostjo; 8. je eno in isto s stalinizmom.

Seveda sem daleč od tega, da bi karkoli od prej naštetega zanikal. Kljub temu moram načelno vprašati: 1. *zakaj* je tak in 2. kako razumeti njegovo »nesprejemljivost«, kakor praviš? Očitno je, da je »nehumanost« realsocialističnega družbenega sistema in njegove partije v njegovi totalitarni represiji, kakor se je prej pokazala in kakor jo zelo dobro poznamo. Kajti ta represija se izpolnjuje v onemogočanju neoviranega izkazovanja človeških dejavnosti, ki izhajajo iz njihove bitne o-svojenosti za sodobno »modernizacijo«, ter v prisiljevanju za nekaj, česar brez represije ne bi počeli. In da je jeklena hladnost do čustev in mišljenja faktičnih ljudi le »sestavina« te nehumane totalitarne represije, je najbrž tudi očitno. Vse ostale točke pa je vsekakor mogoče povzeti v izjemno mnogorazsežno značilnost, da »leninizem« oziroma realsocializem onemogočata današnjo sodobno modernizacijo. Tako ostaja

kot utemeljitev njegove nesprejemljivosti dvoje: nehumanost kot totalitarna represija in onemogočanje sodobne modernizacije.

Toda če se pokaže, kaj je v obzorju najine teme nehumanost, iz tega še nikakor ni mogoče videti, v čem je bistvo sodobne humanosti. Zato se zastavlja naslednje vprašanje. Kaj je sodobna humanost in v kakšnem notranjem odnosu sta ta humanost in sodobna modernizacija, da le-ta lahko izvorno o-svoji ljudi (človeka) danes tako, da imajo svoje — to modernizacijo izpolnjujoče — dejavnosti za izkazovanje svoje svobode? Samega realsocializma pa se z zgornjim vprašanjem v zvezi tiče naslednje vprašanje. V kakšnem notranjem odnosu sta pri realsocializmu lastna nehumanost in onemogočanje sodobne modernizacije? Gornje vprašanje seveda presega tematični okvir tega premisleka, čeprav se tudi tu zastavlja.

Ni pa se zdaj mogoče ogniti vprašanju, *kako je mogoče trditi, da realsocialistični družbeni sistem onemogoča današjo modernizacijo?* Mar vsepovsod, v vseh realsocialističnih sistemih, nenehno ne govorijo in ne pišejo resolucij o čim hitrejši modernizaciji VSEGA? Mar ne vpijejo vsi, ki sploh še pridejo do sape, da nas edinole hitra modernizacija lahko potegne iz »krize«? Sprejmimo dejstvo, da vse to vpitje in pumpanje in pisanje resolucij ni demagogija, ampak resnična želja partije. Kajti bilo bi težko sprejeti misel, da partije in njihovi realsocializmi ne bi želeli biti visokomodernizirani in razviti družbeni sistemi, v katerih bi vse »klapalo« in bi v vsakem pogledu prehiteli zahodne »kapitalistične« in »imperialistične« sisteme. Vendar do dejanske modernizacije ne pride in sistem vse bolj očitno stagnira.

Kot razlaga katastrofalne neuspešnosti tega prizadevanja partij in realsocialističnih sistemov — tudi našega — po modernizaciji se ponuja nenehno ugotavljanje: da delajo napake, neustrezne analize, da sprejemajo zgrešene, neprimerne odločitve in sklepe, zato da so vsi poskusi le nizi spodrsljajev, napak, neuspehov itd., vse to pa da izvira iz nesposobnosti vodilnih kadrov gospodarstva in predvsem iz nesposobnosti (neizobraženosti, zaostalosti, zabitosti, birokratske okostenelosti ipd.) političnega vrha partije. Pri nas se po navadi še dodaja, da je za neuspešnost sicer izvrstnih sklepov in odločitev krivo neuveljavljeno samoupravljanje, ki da bodisi še ni zaživelo ali pa se je delalo mimo njega. Takšne razlage niso niti poljubne niti zgrešene. Vsem se nam najprej ponujajo, kar vsiljujejo, ko se srečujemo s fenomeni »krize« sistema. Po tipu takšnih razlag (ki jih celo sama partija sprejema in daje!) je videti, da pa bi se realsocialistični sistem lahko moderniziral, če bi le vzeli zadeve v roke sposobni kadri (ki ne bi delali napak, napačnih analiz itd., ki ne bi sprejemali zgrešenih odločitev in sklepov ipd.), če bi se uveljavilo samoupravljanje in če bi prevetrili birokracijo. Zato je treba seveda tudi spraviti na vodilne položaje vsepovsod sposobne in najsposobnejše kadre, skrbeti za izobraževanje kadrov itd., pa bomo krenili hitro naprej. Tako pa bi spet pristali pri končnem sklepu, da je katastrofalna »kriza« in stagnacija našega samoupravnega in vsakega drugega realsocialističnega družbenega sistema danes nekaj zgolj naključnega, ne pa zgodovinsko zakonit pojav, ki je neodvisen od še tolikšne izobraženosti in sposobnosti kadrov.

V nasprotju s takšnim tipom razlag pa moram načelno postaviti trditev, ki izvira v globljih plasteh sistema pod temi razlagami: Partija kot brezpogojna in ekskluzivna vodilna subjektivna sila realsocialističnega družbenega sistema načelno in realno *ne dela napak in ne sprejema zgrešenih sklepov v svojih resolucijah,* po katerih se vse v sistemu godi. Napake in spodrsljaji so tu mogoči samo v nebistvenem, nikoli pa ne v bistvenem. V bistvu ima partija načelno zmeraj prav. Nikakršne ironije ni zame v tej trditvi. Nasprotno, ironija zadeva le prej označeni tip razlag, ki zelo bohotno uspevajo v realsocializmu. Seveda take razlage in iz njih izvirajoči ukrepi res lahko popravijo marsikakšno neumnost, ki se v sistemu pojavi, vendar nikoli ne zadenejo njihovega izvira.

Kako torej načeloma razumeti rečeno »nesprejemljivost« leninizma oziroma re-

alsocializma in njegove partije *danes?* Je ta nesprejemljivost le izraz človeške volje, se pravi volje nas kot ljudi zato, ker smo v njem podvrženi nehumani represiji in ker hočemo modernizacijo, ki jo partija onemogoča? Toda zakaj in kako jo onemogoča, ko pa si vendar na vse kriplje prizadeva zanjo, čeprav, žal, brez uspeha? Zakaj pa pravzaprav hočemo to modernizacijo? In če je nehumana totalitarna represija res le spremljajoči pojav tega čudnega onemogočanja današnje zgodovinsko pri-hodne moedrnizacije, potem leži vsa »nesprejemljivost« realsocializma le v tem čudnem onemogočanju. Če rečemo, da je realsocializem — tudi naš — danes nesprejemljiv, ostane vprašanje: je nesprejemljiv za KOGA ali za KAJ? Kajti kaj je v modernizaciji takega, da jo hočemo? Je naše človeško hotenje modernizacije res tisti izvir, iz katerega le-ta prihaja? Ali pa je človeško hotenje današnje modernizacije sámo že do-prineseno s pri-hodom bistva modernizacije? Kaj ni morda mogoče, da je človeško hotenje že kot takšno o-svojeno (in torej sproščeno!) iz samega bistva sodobne modernizacije? Tako da realsocializem, ki onemogoča modernizacijo, izvorno pravzaprav ni nesprejemljiv za NEKOGA — namreč za ljudi kar tako nasploh —, ampak je »nesprejemljiv« za NEKAJ, kar nosi to modernizacijo v njenem pri-hodu in kar generira tudi takšno hotenje pri ljudeh. V tem primeru pa pravzaprav ne bi mogli govoriti o nesprejemljivosti, ampak o *neprimernosti* ali *nezdružljivosti* bistvenega ustroja realsocializma in bistva sodobne modernizacije. Znova se zastavlja načelno vprašanje današnjega zgodovinskega bistva človeškosti in njenega odnosa do bistva današnje modernizacije. Kajti le iz načelno izpeljanega odgovora na vprašanje bistva današnje zgodovinsko prihodne modernizacije družbe — človeškega načina bivanja — je mogoče izpeljati tudi odgovor na vprašanje, ali je katastrofalna »kriza« in stagnacija realsocialističnega družbenega sistema danes zgodovinsko zakonit in torej nenakljućen pojav ali pa je to nekaj zgolj naključnega, kar je s primerno, bistvene strukture realsocialističnega sistema ohranjujočo, reformo mogoče odpraviti. Obenem pa bi iz takega načelnega premisleka morda lahko tudi videli, ali je ta tako hotena in imperativna sodobna modernizacija nekaj takega, da nam ostaja spričo nje edinole še navdušenje. Na to vprašanje v okviru premišljanja o »krizi« realsocializma seveda ne bo mogoče odgovoriti. Vendar ostaja to vprašanje danes neogibno in nakazuje svoj usodni izvor.

Če pa ima, po prej rečenem, partija v realsocializmu zmeraj prav in se glede bistvenega v svojih sklepih in resolucijah ne moti, čeravno kot takšna kljub želji po sodobni modernizaciji le-to dejansko zgodovinsko zakonito onemogoča in je zato sam njen sistem realsocializma zakonito »nemogoč«, tedaj se nakazuje kot možna razlaga take shizofrenije sistema le neka nenavadna notranja nezdružljivost bistvenega ustroja realsocialističnega družbenega sistema in bistva zgodovinske sodobno-pri-hodne modernizacije. Onemogočanje modernizacije izhaja iz nezdružljivosti njenega bistva z bistvenim ustrojem tega sistema. To bistvo in ta odnos nezdružljivosti pa ostajata najprej in v vsakdanji javnosti družbenega dogajanja realsocializma docela zastrta in skrita. Zato ostaja v ograji te vsakdanje javnosti, ki ji lahko neomejeno podlegajo tudi ustrezne družbene znanosti, nevidna in skrita tudi zgodovinska zakonitost in torej nenakljućnost »nemožnosti« in katastrofalne »krize« realsocializma danes. Potemtakem je onemogočanje sodobne modernizacije pod površino znotrajsistemske zavedne javnosti »nezaveden« — skrit — imperativni proces; je kot nekaj potlačenega v »podzavest« sistema in poraja tudi svojevrstne sistemske simptome, ki so zelo podobni histeriji. Ta zlaganost sistema ima v bistvenem *histeričen* značaj in torej nikakor ni zavestno laganje: potvarjanje, pretvarjanje, demagogija ipd. »Ovedeti« se tega onemogočanja, tj., uvideti to zadevo, zmorejo le tisti, ki tvegajo prestopništvo čez ograjo znotrajsistemske vsakdanjosti in njene javnosti. To prestopništvo izvorno nima pravnega značaja (čeprav je v teh sistemih kar brž kazensko-pravno sankcionirano, npr. pri nas z »zloglasnim« členom 133), ampak

je poteza neke *bivanjske* odločenosti človeka, ki je kot taka neodvisna od kake teorije ali posebne pojmovne aparature.

Prikritost onemogočanja sodobne modernizacije utrjuje tudi znano dejstvo, da je po osvojitvi brezpogojne oblasti in vzpostavitvi sistema realsocializma komunistična partija povsod odstranila vse tradicionalne ovire industrijskemu razvoju, takoj začela s pospešeno industrializacijo in bila pri tem kljub velikim problemom uspešna. Prav industrializacija in vse tiste spremljajoče družbene spremembe, ki jih industrializacija prinaša, se kažejo v svoji sovisnosti kot moderen pojav. Zato je še toliko bolj čudna ali nerazumljiva trditev, da realsocializem onemogoča modernizacijo in da je nezdružljiv z njenim bistvom — in šele *zato* tudi nesprejemljiv za ljudi, nehuman. Mar ni industrializacija tudi modernizacija? Mar ni tudi sodobna modernizacija le kontinuiran, čeprav nekoliko pospešen proces modernizacije industrije in z njo vseh njenih sodobnih pogojev in sovisno spremljajočih pojavov od znanosti do izobraževanja, kulture, načina življenja itd.? Na tej točki premisleka se za stagnacijo spet ponuja razlaga, po kateri naj bi se partija sčasoma birokratizirala in naj bi se birokratiziral ter okostenel ves njen realsocialistični družbeni sistem, zato ker ne sledi več hitrim spremembam in ni zmožen sodobne modernizacije. Če pa bi ga primerno debirokratizirali in fleksibilizirali in kadrovsko prenovili, bi pa lahko ... itd. Ista obrabljena, tisočkrat variirana lajna. Naj Gorbačov še tako pomlajuje in zamenjuje partijske kadre, ne bo partija s tem prenehala biti to, kar je. Spet je treba reči: generalštabna birokracija ni napaka leninske partije novega tipa in njenega realsocialističnega družbenega sistema, ni nič naključnega, ni njena deviacija ali slepa pot, ni izdaja klasičnega marksizma in komunizma. Partijska vpeljava samoupravljanja in delegaskega sistema v naš sistem realsocializma ni odpravila leninsko organizirane in osmišljene partije kot ustavno uzakonjene ekskluzivne, brezpogojno vodilne subjektivne sile družbenega sistema, ki ni podvržena niti kontroli niti odstranitvi s strani polimorfnih enot in individuov družbe kot celote ali sploh kogarkoli zunaj nje same. Kritike delegatskega sistema in samoupravljanja, češ da je še neučinkovito, da še ni zaživelo, kot bi moralo ipd., ne zadevajo nič bistvenega. So celo komične. Samoupravljanje, kakor ga je vpeljala partija v sistem realsocializma, natančno izpolnjuje tisto vlogo in funkcijo, ki mu jo je odmerila partija, in je zato nedvomno uspešno in uspelo. Kritika ga zadeva le tam, kjer ne izpolnjuje vloge in poslovanja, ki mu ga je odmerila partija kot uzakonjena ekskluzivna vodilna subjektivna sila realsocialističnega sistema. Samoupravljanje, ki izpolnjuje to vlogo in poslovanje, je edinole resnično. Bolj resničnega ni in v realsocializmu ne more biti. To je kot ena krat ena. Izmišljanje nekakšnega drugačnega samoupravljanja od tistega, ki ga je vpeljala v realsocialistični sistem partija, razglašanje teh izmislekov za »ta pravo« realsocialistično samoupravljanje in kritiziranje v njegovem imenu obstoječega, je svojevrstna norost. Zato tudi teorije o tem, da je le uveljavitev nekakšnega »zares resničnega« samoupravljanja pogoj za sodobno modernizacijo in rešitev iz naše »krize«, zgrešijo bistveno razsežnost sistema.

Ni namreč niti »uspešno« niti »neuspešno« samoupravljanje v realsocializmu krivo za njegovo današnjo katastrofalno »krizo«, stagnacijo in »nezmožnost«. Današnja »kriza« in stagnacija realsocialističnega sistema ni odvisna od vpeljave ali nevpeljave takšnega samoupravljanja v njem. Z vidika vprašanja o današnji »krizi« realsocialističnega sistema je obstajanje ali neobstajanje realsocialističnega samoupravljanja nekaj obrobnega, nebistvenega. Če pravim, da je sistem realsocializma danes zgodovinsko zakonito v katastrofalni »krizi« prav zato, ker je po svojem bistvenem ustroju nezdružljiv z bistvom sodobne modernizacije in jo zato onemogoča tako, da s tem sam postaja »nemogoč«, tedaj se s tem nakazuje, da je v bistvu sodobne modernizacije nekaj, kar je mogočnejše od vse totalitarne represije v sistemu realsocializma, in je silovitejše od njegove absolutne, brezpogojno vodilne subjek-

tivne sile — partije. Kajti po meri svojega onemogočanja sodobne modernizacije je ta sistem zakonito »nemogoč«, v katastrofalni »krizi«.

Z besedo *katastrofalna »kriza«* hočem povedati, da tu nimamo opravka s krizo v pozitivnem pomenu; s krizo *rasti,* ki prinaša oziroma odpira nove neslutene rešitve, izhode in obzorja. Tako npr. govorimo o krizi klasične fizike ob koncu prejšnjega in začetku našega stoletja, ki je bila izjemno plodna zanjo, saj je iz nje vstala nova, moderna fizika, ne da bi bila s tem ovržena klasična fizika. Sodobna vse ostrejša in očitnejša katastrofalna »kriza« realsocialističnega družbenega sistema pa je njegova trajna in trajajoča agonija, je kriza relativnega brezizhodnega hiranja v sodobno-pri-hodni zgodovinski epohi modernizacije, je njegova *obstoječa »nemožnost«.* Kot tak obstaja in traja *relativno,* namreč na polju sodobne modernizacije.

Mislim si, da Te spričo mojega dosedanjega pisanja že kar tišči vprašanje, kaj pravzaprav razumem s sodobno modernizacijo, ki sem si jo sposodil iz Tvojega prispevka, potem pa naložil nanjo toliko, da se že ne vidi več, kaj naj bi to pravzaprav bilo. Rad Ti priznam, da sem zdaj pred poglavitnim vprašanjem vsega svojega premisleka v danem okviru. Poskusil Ti bom v najsplošnejših potezah odgovoriti nanj, čeprav nisem prepričan, da mi bo tudi vsaj približno uspelo. Téma je prezahtevna. Velja pa vsaj poskusiti.

Sodobna modernizacija je v kibernetizaciji. Vendar kaj je kibernetizacija? Pri tem si danes navadno predstavljamo uvajanje mikročipov v proizvodne in vse mogoče druge sisteme, v vojaške naprave itd., uvajanje računalnikov v banke in v vse sorte upravne, kontrolne, varovalne službe ipd. Morda še uvajanje računalnikov v informacijske javne medije, RTV, časopise in založbe, pošte in druge sisteme prenosa informacij. Dalje: uvajanje računalniških kibernetičnih sistemov v znanstveno raziskovanje, v promet, v šole in izobraževanje itd. ter z vsem tem povezane nove tehnologije in predvsem računalniško programiranje itd. z vsemi tistimi pogoji, ki so za vse to potrebni. Če gremo še nekoliko naprej, potem rečemo, da sodobna modernizacija skupaj s takšno kibernetizacijo obsega tudi tiste družbene pojave in spremembe, ki takšno kibernetizacijo spremljajo. Tako npr. uvedba kibernetičnih računalniških sistemov v banke in druge urade nadomesti zelo številno množico uradnic, daktilografk, tajnic, knjigovodkinj, računovodkinj itd. z maloštevilnimi programerji. Podobno se, mutatis mutandis, dogaja tudi v drugih sistemskih segmentih gospodarskega in upravnega sistema družbe, raznih služb itd., tako da takšna modernizacija obsega tudi te in take družbene strukturne spremembe, prekvalifikacije, odpiranje zaposlitvenih možnosti za to »odvečno« množico ljudi itd. itd.

Toda če je sodobna modernizacija samo v *takšni* kibernetizaciji, v novih tehnologijah in z obojim povezanih spremnih pojavih in pogojih, potem je treba takoj reči: trditev, da realsocialistični družbeni sistemi niso združljivi s takšno modernizacijo, da jo onemogočajo itd., kratko malo ne drži. Saj je vendar empirično dokazano, da se vsa takšna kibernetizacija in modernizacija širi in uveljavlja tudi v realsocialističnih družbenih sistemih. In doslej še ni bilo slišati, da vsega tega v realsocializmu ne bi dopuščali (če izvzamemo Polpota kot izjemo!). Kvečjemu bi bilo mogoče reči, da se uveljavlja nekoliko počasneje kot drugod, bolj nespretno ipd., nevzdržno pa bi bilo trditi, da je načelno onemogočena. Še več, treba je celo rêči, da si tudi v realsocialističnih sistemih izrecno želijo takšno modernizacijo. Razumejo jo celo kot sodoben pospešen »razvoj proizvajalnih sil«, kar ima v teh sistemih sijaj že kar nečesa svetega.

Če pa je tako, je možno dvoje: bodisi da je vse moje dosedanje izvajanje popolnoma zgrešena izmišljotina ali pa da prejšnji opis modernizacije oziroma kibernetizacije ne zadeva njenega bistva. Poskusiti je treba drugače. Sodobna modernizacija je v kibernetizaciji.. *Bistvo* kibernetizacije pa je mogoče zagledati na način, ki je opisan in znan kot *fenomenološko »bistvogledje«* — *Wesensschau,* kakor ga je imenoval Husserl. Na tak način UVIDIMO *eidetsko splošnost kakega pojava na posameznem primeru.* Tega v zvezi z našim vprašanjem ne bo mogoče zdaj podrobno izpeljati, ampak zgolj nakazati. Kak dinamični (npr. strojni) sistem se v sodobnem smislu modernizira, če se ga kibernetizira. Kibernetizira pa se ga s tem, da se mu priključi primeren informacijski sistem. Dinamični — strojni — sistem imenujemo potem *objektni sistem,* njemu priključeni informacijski sistem pa imenujemo *upravni sistem.* Oba, objektni in upravni sistem v svoji specifični sistemski povezanosti in medsebojni prirejenosti, sestavljata pravi novi *kibernetični* sistem in sta podsistema tega tako vzpostavljenega »višjerednega« kibernetičnega sistema. Upravni podsistem tega kibernetičnega sistema s pomočjo primernih senzorjev izziva ali črpa relevantne informacije o stanju in gibanju objektnega podsistema in njegovega relevantnega okolja, zbira te informacije v svojih centrih, obdeluje te informacije skupaj z informacijami vgrajenega oziroma vloženega programa z algoritmom usmerjenega procesa objektnega sistema in pošilja v krmilne sestave objektnega podsistema iz obdelave vseh teh informacij izpeljane *upravne* informacije, ki krmilijo — upravljajo — njegov specifični produkcijski proces. Dinamični objektni sistemi so lahko zelo različni po svojem namenu, obsegu, kompleksnosti itd. — od kakega stroja, naprave ali strojnega sistema kake »tovarne« do sistema kake korporacije in vse do družbenega sistema države. Vendar je njihova kibernetizacija vsakokrat le v »priključitvi« vsakokratnemu objektnemu sistemu prirejenega primernega informacijskega upravnega sistema, s čimer se vzpostavlja »višjeredni« pravi kibernetični sistem. V tem — in samo v tem — je *bistvo* kibernetizacije in s tem bistvo sodobne modernizacije. Morda je ta poenostavljena »sistemska teorija« videti banalna, vendar je treba zagledati *eidetsko splošnost in epohalnost pojava, ki se tu kaže.* To na videz preprosto bistvo se izpolnjuje v brezmejnih možnostih členjenja, komponiranja, konstruiranja, kompleksiranja in razvoja, ki zajema vse sisteme, vsa področja dejavnosti, vse člene, zveze itd. — ves »svet«, tako rekoč bivajoče v celoti. Te bistvene strukture je mogoče in bi jih bilo treba opisati v eidetsko-splošnem »bistvogledenem« slogu, postopoma napredujoč od preprostih do najkompleksnejših sistemov, ter tako razviti univerzalno teorijo kibernetičnih sistemov in kibernetizacije *kot bistva sodobne modernizacije.* Kot najkomplesnejši kibernetični sistem se kaže najprej kibernetizirani družbeni sistem v mejah države in nato planetarni ali »svetovni« sistem držav.

Seveda nakazana kibernetizacija objektnih sistemov zahteva vsakokrat takšno *preoblikovanje* le-teh, da postanejo zmožni *»priključitve«* oziroma sistemske zveze z vsakokrat relevantnim informacijskim upravnim sistemom. To preoblikovanje objektnega sistema je v procesu njegove kibernetizacije videti morda neznatno, vendar je kljub temu *bistveno,* saj postane objektni sistem kot podsistem pravega kibernetičnega sistema s to spremembo *bistveno* razpoložljiv informatičnemu upravljanju. Prav ta in takšna *razpoložljivost* je zdaj njegov izjemni način biti; po njej ni več predmet za subjekt, ampak *razpolaga.* To pomeni, da ime »objektni sistem«, strogo gledano, ni več ustrezno, ker tu ne gre več za objekt v strogem filozofskem smislu. Zato v procesu svoje kibernetizacije preoblikovani objektni sistem izgubi svojo objektnost. Po njegovi razpoložljivosti informatičnemu upravljanju imenujem njegovo spremenjeno bitnost s samostalniško mišljeno besedo »razpolaga«. In če bom v nadaljevanju še vedno uporabljal oznako »objektni sistem«, saj je ta pač že v rabi, gre na polju kibernetike vedno za prej omenjeno *razpolago.* Razpoložljivost kot značaj biti vsega dejansko bivajočega se dovrši šele na polju kibernetike s tem, ko se *izmakne vsaki vezanosti na kak subjekt.* Kaj vse to pomeni, bo mogoče postalo razumljivejše iz nadaljevanja. Seveda je treba opozoriti tudi na to, da informacijski upravni sistem kot podsistem »višjerednega« kibernetičnega sistema nikoli ni *subjekt* v pristnem smislu te besede. Zato celotna sistemska zveza med »objektnim« in informatičnim upravnim sistemom na polju kibernetike nikjer ni več relacija med subjektom in

objektom. Tudi če je informatični upravni sistem »človek«, ta na polju kibernetike ni več subjekt. Vsekakor se to polje zastavlja filozofskemu mišljenju kot nenavadna naloga.

Ker je kibernetizacija sistemov sama izjemen sodoben zgodovinski proces, se lahko in tudi se faktično kibernetizira ta proces kibernetizacije sistemov sam. Tako da kibernetizacija v posebnem smislu sama sebe kibernetizira. Sam proces kibernetizacije objektnih sistemov, in s tem proces preoblikovanja objektnih sistemov v razpolage, je tako podvržen kibernetizaciji. Seveda je enako in še prej podvržen lastni kibernetizaciji tudi proces razvoja informacijskih upravnih sistemov, ki vključuje razvoj vse bolj zmožnih računalnikov in tako imenovanih sistemov umetne inteligence. V vsem tem je nekaj nezaslišanega, ker po svojih možnostih, s svojim pri-hodom, ne le *vse* spreminja, ampak pelje človeštvo v smer x. Z njim, z njegovim pri-*hodom*, gre človeštvo v neznano. Z omenjenim preoblikovanjem objektnih sistemov v procesu njihove kibernetizacije, z ustvarjanjem le-tem primernih upravnih informacijskih sistemov kibernetizacije in s kibernetizacijo samega procesa kibernetizacije, se zgodi neznanska, nezaslišana sprememba, ki pomeni zarezo nove epohe v zgodovini evropskega in danes planetarnega evropsko določenega človeštva. Vse, kar je, JE zdaj v popolnoma drugačnem, enkratnem in nezvedljivem *smislu* te svoje *biti*. In s tem je skopo nakazano *bistvo* sodobne modernizacije, ki se odvija v našem času.

Dvomim, da Ti bo ta moj ultra skopi opis bistva sodobne modernizacije dal vsaj približno jasno podobo. Ta zadeva je namreč tako neizmerno kompleksna, da bi bilo treba za njen vsaj nekoliko jasnejši opis porabiti mnogo več prostora in časa. To pa mi v tem pismu in v zvezi z vprašanjem »krize« realsocialističnega družbenega sistema ni mogoče. Tako bo pač marsikaj rečeno le bolj na »dobro vero«.

Če se zdaj vrnem k vprašanju realsocialističnega družbenega sistema, se glede možnosti njegove sodobne modernizacije pokaže nekaj bistvenega. Pri taki modernizaciji namreč ne gre le za to, da se *v* tak sistem, v njegove znotrajsistemske elemente ali »morfeme« vpelje mikročipsko tehnologijo, računalnike in informatično programiranje in da se tako »kibernetizirajo« njegove mnogotere sestavine in podrejeni procesi, v šolah pa se poučuje sistemsko teorijo, informatiko in znanost kibernetike — ampak gre tudi in, izvorno gledano, še prej za to, *da bi se kibernetiziral tudi sam ta družbeni sistem kot (relativno sklenjena) celota, se kot tak makroobjektni sistem preoblikoval ustrezno tej svoji kibernetizaciji in se tako bistveno spremenil zanjo ter se z razvitjem svojega makroinformatičnega upravnega sistema vzpostavil kot »višjeredni«, pravi kibernetični sistem.* V tem je vsa sodobna modernizacija današnjih družbenih sistemov. Kajti treba je uvideti, da se kibernetizacija »nižjerednih« sestavin in procesov družbenega sistema zares nemoteno in *svojemu bistvu ustrezno* odvija lahko le in šele, če se sočasno — strukturno gledano pa še prej — kibernetizira ta družbeni sistem kot celota. Kajti šele ta daje preko svojega upravnega informacijskega sistema tiste upravne informacije, po katerih se vsa notranja kibernetizacija njegovih sestavin svojemu bistvu ustrezno in nemoteno lahko odvija, saj imata le v takem sistemu vsa sodobna mikročipska, informatična in računalniška tehnologija in znanost svoja prava tla. To pa je bistveno.

Zdaj je treba videti, da se družbeni sistem kot celota (znotraj meja države) ne kibernetizira tako, da se ta kibernetizacija vpelje vanj »od zunaj«, kakor se to dogaja npr. pri kakem strojnem sistemu. Upravnega informacijskega sistema ni mogoče družbenemu sistemu »priključiti« kakorkoli »vnanje«, ampak se ta vzpostavlja lahko le v njem samem, vendar ne kot kaj posameznega v njem, temveč tako, da zajame njegovo celoto. Zato tudi tak družbeni upravni informacijski sistem ni niti kak mikročip niti kak superpotenten računalnik (morda še z vgrajeno »umetno inteligenco«), ampak se izkazuje kot specifična sistematična koordinacija in namenska upravna organizacija vsega »informatizma« celotnega družbenega objektnega sistema in njegovega okolja. Kljub temu oba, celotni družbeni objektni sistem in družbeni upravni info-sistem, v svoji sistemski zvezi vzpostavljata pravi »višjeredni« kibernetični sistem in sta v tem sovisju njegova podsistema. Seveda se tak kibernetični sistem družbe vzpostavi *kot kibernetičen* le, če deluje njegov celoto obsegajoči (in vzpostavljajoči) upravni infosistem v smislu sodobne znanosti informatike. Vse to pa ima izjemno pomembne in daljnosežne implikacije. Nekaj jih bom poskusil postopoma označiti.

Za omenjeno kibernetizacijo družbenega sistema kot celote mora le-ta postati podsistem kibernetičnega sistema. Kakor že vemo, zahteva to takšno njegovo bistveno preoblikovanje, da postane primeren za sistemsko zvezo z družbenim upravnim info-sistemom. To preoblikovanje zadeva njegovo strukturo in organizacijo. Ta se mora vzpostaviti kot razčlenjeno polimorfna, horizontalno policentrična, fleksibilna, z mnogoterimi medsebojnimi zvezami polimorfnih strukturnih sestavin in brezmejno odprta stalnemu členjenju ter kompleksiranju in povezovanju členov celote polimorfno-policentrične strukture. Pluralizem, kakor se o njem navadno govori, je le poseben primer tega odprtega polimorfizma in policentrizma kibernetičnega družbenega sistema. Po taki strukturi in organizaciji je družbeni sistem ustrezen za objektni sistem kibernetizacije. Vendar je za njen potek bistvena tudi vzpostavitev vso njegovo strukturo opredajoče mreže tistih sistemskih mest in načinov, kjer se objektni družbeni sistem in družbeni upravni info-sistem stakneta in stikata v svoji medsebojni zvezi, ki iz njiju vzpostavlja »višjeredni«, pravi kibernetični sistem. Ta mesta so na eni strani »črpališča« informacij, na drugi strani pa »upravna prijemališča« ali informacijsko upravni »mehanizmi«. Opisana struktura in organizacija družbenega sistema kot objektnega sistema kibernetizacije se po svoji odprti horizontalnosti bistveno razlikuje od statične piramidne strukture in organizacije družbenega sistema, kakršna je značilna za realsocialistične družbene sisteme. Ni zdaj moja naloga, da podrobneje opišem upravni družbeni informacijski sistem in njegovo delovanje, saj so za to poklicani specializirani strokovnjaki. Moja naloga je le, da pokažem njegov *bitni* značaj. Prav tako moram povedati, da so tudi današnji zahodni družbeni sistemi šele na poti k svoji kibernetizaciji. In čeprav so zanjo na eni strani bistveno odprti, se ji v marsičem tudi upirajo. Vendar obravnavanje tega vprašanja presega okvir premisleka o »krizi« realsocializma.

Glede na osnovna vprašanja, ki usmerjajo ta moj premislek, je treba posebej opozoriti na način obnašanja ali delovanja in sprejemanja delovanjskih »sklepov« in »odločitev« vsake sestavne enote ali centra horizontalnega, polimorfno policentričnega sistema. O tem delovanju ali obnašanju je treba najprej reči, da ni *subjektno avto-matično*, ampak je *kibernetično infor-matično*. Ta razlika je bistvena in odločilna, zato jo je treba nekoliko bolj osvetliti. Nobena taka individualizirana enota v svoji mnogoteri povezanosti z drugimi ni *subjekt* v filozofsko izvornem, bistvenem smislu besede in zato tudi ni *avto-mat*, samogib. To velja tudi v primeru, da je taka enota ali »morfem« polimorfne strukture narod. Zato tudi njegova relativna avtonomija ali kibernetična samoupravnost ni avtomatična. Avtomatika je nekaj strukturno bistveno in epohalno zgodovinsko drugega kot kibernetika. O tem bo treba še veliko govoriti. Subjekt je nekaj *absolutnega*, se kot tak giblje in deluje sam po sebi in sam iz sebe in v tem je njegova avto-matična avtonomija. To pomeni, da se v svojih delovanjskih sklepih in odločitvah ne ozira na karkoli zunaj sebe, saj je absoluten in torej avtonomen in avto-matičen. Se pravi: kot tak je, kibernetično znanstveno gledano, na polju kibernetike nekaj *nemogočega* — in to bistveno. Na drugi strani vsaka taka individualizirana sestavna enota ali poseben »morfem« sistema v svoji horizontalni umeščenosti tudi ni kako totalno determinirano, v vsem neki višji volji ali sili podrejeno, zgolj transmisijsko kolesce ali vzvod, katerega gibanje ali delovanje bi bilo brezpogojno determinirano iz nadrejenega in posredno iz najvišjega centra

v kaki piramidni strukturi družbenega sistema. Nasprotno: v svojih — zase bistvenih — delovanjskih »sklepih« in »odločitvah« je vseskozi *kibernetično informatičen* in torej v informatičnem smislu *samo-upraven.* To pomeni: na podlagi sprejetih razpoložljivih informacij od drugih z njim povezanih podobnih in različnih centrov ali enot in od upravnih informacij, ki mu jih daje na razpolago globalni upravni družbeno informacijski sistem, dalje, od informacij o svojem lastnem stanju in gibanju, kakor tudi od svojih programskih informacij, ki trenutno in relativno trajno nosijo oziroma programirajo »namene« ali »cilje« njegovega delovanja) s pomočjo lastne *obdelave* vseh teh informacij *izpelje* zase relevantne in torej samo-upravne informacije, navadno imenovane »sklepi« in »odločitve«, ki zdaj določajo — izzivajo — in tako upravljajo njegovo delovanje. Načeloma ga torej ne »upravljajo« kake avtonomne — subjektne — in avto-matične osebnosti niti piramidno vezani birokrati. Na tak eidetsko splošen način je vsaka taka sestavna enota vse do družbenega individua (posameznega »človeka«) na eni in celotnega družbenega sistema na drugi strani vseskozi kibernetično infor-matična: delujoča na podlagi obdelave informacij kot vpeta v njihove pretoke in povratne zveze. Pri tem nastopajo tudi znanosti in vse relevantne teorije prav tako kot sistemi informacij, razpoložljivih zanjo. Vsaka taka razpoložljiva enota ni pri obdelavi informacij in izpeljavi svojih samo-upravnih informacij niti subjekt ali avtomat niti ni, na »višjih« — kompleksnejših — nivojih, káko docela determinirano, zgolj transmisijsko kolesce ali vzvod višje subjektivne vodilne sile sistema. Ne eno ne drugo na polju kibernetike v družbenem kibernetičnem sistemu nima mesta, je nemogoče. Zato ne le da s temi pojmi v kibernetični teoriji ne moremo operirati, ampak se še prej in izvorno te enote ne morejo umestiti v polje kibernetike, če se obnašajo ali če se od njih zahteva, da se obnašajo, bodisi kot subjekti ali pa kot zgolj transmisijska kolesca in vzvodi neke absolutne vrhovne volje subjektivne vodilne sile. V tem primeru do njihove kibernetizacije ne more priti.

Če pogledamo realsocialistične družbene sisteme, se z njihovimi sestavnimi enotami dogaja ravno to: zahteva se od njih, da so bodisi subjekti ali pa zgolj transmisijska kolesca. Tem sistemom strukturno bistveno lastna, nad vse v sistemu dvignjena absolutna, brezpogojno vodilna subjektivna sila sistema jih ne upravlja, ampak jih vodi in jim dirigira *avtomatično* in torej bistveno neodgovorno do njih. V našem družbenem sistemu postavlja ta absolutna, avto-matična subjektivna vodilna sila vse svoje sistemske enote pred dve nezdružljivi, nemogoči zahtevi: da se obnašajo kot subjekti in da so obenem faktično zgolj determinirana transmisijska kolesca te subjektivne vodilne sile in njenih ciljev. Ti zahtevi, ki strukturirata polje njihovega delovanja, se imenujeta »samoupravljanje« in »demokratični centralizem«. Po prvem naj bi bile subjekti, po drugem transmisijska kolesca družbene piramide. Vendar je pri tem bistveno tole: ker je subjektivna vodilna sila absolutna, dvignjena nad vse in avto-matična, je njeno vodenje in dirigiranje *načelno* neodgovorno objektnemu sistemu, sploh ni upravljanje v kibernetičnem smislu. Zato vse sestavne enote sistema postavlja na docela samovoljno — togo ali negotovo — spremenljivo polje: gospodarske organizacije so npr. izpostavljene nenehnemu in »brezglavemu« spreminjanju ali togosti sistemskih pogojev gospodarjenja. Faktično so vse podrejene sestavne enote sistema zgolj transmisijska kolesca vrhovne subjektivne sile sistema — namreč partije in njenih ciljev. S tem se v realsocialističnih sistemih vzpostavlja toga piramidna struktura in organizacija. Piramida brezpogojno vodilne absolutne subjektivne sile družbe ali leninska partija novega tipa je tista bistvena strukturna zakonitost, ki družbeni sistem naredi za sistem realsocializma. Zato se ne more vzpostaviti polimorfna, horizontalno policentrična, fleksibilna in nadaljnjemu neomejenemu členjenju in kompleksiranju odprta struktura družbenega sistema, predvsem pa se vodenje in dirigiranje ne more vzpostaviti kot kibernetično, infor-matično *upravljanje.* To ima seveda za posledico, da se tudi sestavne enote ali »morfemi« sistema ne morejo zares vzpostaviti v svojem stanju in predvsem delovanju kot kibernetično informatični. To pa dalje pomeni, da se kot taki ne morejo kibernetizirati in da so tako v svoji sodobni modernizaciji bistveno moteni in ovirani, naj še tako »uvažajo« in »uvajajo« računalniško tehnologijo.

Polno razumevanje družbenega sistema kot kibernetičnega nam omogoči šele vpogled v vseobsežni, celoto objektnega sistema upravno zajemajoči in vzpostavljajoči družbeni upravni informacijski sistem. Ta je v vsem svojem stanju in delovanju kibernetično infor-matičen, ne pa subjektno avto-matičen. To pomeni, da svoje upravne informacije za objektni sistem in tudi samo-upravne informacije izpeljuje iz mnogoterih zbranih, razpoložljivih in izzvanih informacij s pomočjo njihove obdelave. Na ta način se bistveno *odziva na pozive,* in zato v svojem delovanju ni subjekt in avto-mat. Pri tem je predvsem pomembno to, da so tako generirane upravne informacije usmerjene po *vrhovni normi* optimalne učinkovitosti k *ohranjanju IN rasti* celotnega družbenega kibernetičnega sistema v vsej njegovi polimorfnosti in odprtosti za nadaljnje členjenje in kompleksiranje. Takšna učinkovitost je bistvena norma vsega delovanja kibernetičnih sistemov. In rast kibernetičnega družbenega sistema ni v kakem vnanjem širjenju ali osvajanju »drugih dežel«, ampak najprej v njegovem notranjem členjenju in kompleksiranju po normi optimalne učinkovitosti. Pri tem je njegov upravni, kibernetični sistem *bistveno* vezan na informacijske povratne zveze *in učinke* svojega upravljanja. Ta upravni sistem ne stoji nad vsem, ampak je s povratnimi zvezami vključen v sklenjen informatični krog. Tako, da je mogoče rêči: kakor upravni sistem upravlja svoj objektni sistem (v našem primeru družbo v celoti), tako se obenem — in bistveno — pusti tudi sam upravljati od objektnega sistema svojega upravljanja.

Popolnoma drugače je v sistemu realsocializma. V tem sistemu stoji na mestu upravnega informacijskega sistema absolutna, brezpogojno vodilna subjektivna sila, ki se ne obnaša kibernetično informatično, ampak subjektno avtomatično in monolitno ter je po svojem »demokratičnem centralizmu« statično piramidno organizirana. Kot taka je po svoji absolutnosti in avtomatičnosti izvzeta iz celotnega svojega objektnega sistema in postavljena nadenj in nad vse v njem. Kot taka večnostna piramida subjekta pa je postavljena v celoten družbeni sistem. Njen »demokratični centralizem« ali generalštabno birokratični ustroj z vso svojo marksistično-leninistično ideologijo eshatologije in diktature proletariata je tako rekoč cement tega betonskega piramidnega monolita partije kot subjekta. Ta absolutna in brezpogojno vladajoča subjektivna sila v političnem podsistemu brezpogojno izključuje vsak pluralizem. Potem pa izključuje, onemogoča ali vsaj ovira in tu pa tam komaj tolerira *polimorfnost* v širši kulturni in tudi v ožji duhovni sferi sistema. Prekinja zveze in povezave med »morfemi« sistema, se vsepovsod umešča v te zveze kot posrednik in seveda filter »nesprejemljivega«, namreč »nesprejemljivega« za njeno absolutno in avto-matično voljo do ohranitve sebe v taki absolutnosti. V vse sestavne enote sistema s pomočjo prisvojene, ekskluzivne kadrovske politike namešča vodilne »osebe«, katerih obnašanje po svoji strukturi ni kibernetično informatično, ker ni umeščeno v polje kibernetične informatike, ampak je določeno z monolitno piramidnostjo sistema absolutne subjektivne vodilne sile kot monolitno subjektno avto-matične. Se pravi, da je ta »kader« v svojem delovanju bistveno neodvisen od *objekta* — sistemskega elementa ali člena — svojega »upravljanja«, bolje rečeno: dirigiranja, in zato tudi ni ničemur zunaj svoje piramide subjekta odgovoren za svoje delovanje. Takšna neodgovornost delovanja je bistvena in je sistemsko nujna ter zato neodpravljiva kljub vsem kampanjam, ki naj bi jo uvedle in »zaostrile«. Saj prav v tem se izkazuje absolutnost in avto-matičnost vodilne subjektivne sile. Ta je namreč kot taka v svojem obnašanju bistveno neodvisna od *objekta*

svojega vladanja-dirigiranja, od družbe v celoti. Zato lahko ignorira vrhovno normo delovanja sistemov: učinkovitost; in jo celo mora. Subjektivna vodilna sila ne *upravlja* sistema družbe kibernetično informatično, ampak ga vodi in dirigira subjektno, avto-matično, kot od svojega objekta vladanja neodvisen in v svojem stanju neprizadet *subjekt*, katerega odgovornost ni fundirana v objektnem sistemu (do tega je brez odgovornosti), ampak v lastni piramidi. Takšno vodenje in dirigiranje nikakor ni upravljanje v sodobnem smislu kibernetike.

Absolutna, brezpogojno vodilna subjektivna sila družbenega sistema, organizirana kot leninska partija novega tipa, lahko torej ob vseh znatnih fenotipskih razlikah vzpostavlja le *genotipsko enake družbene sisteme.* Take sisteme imenujemo po tej njihovi bistveni ali genotipski strukturni zakonitosti realsocialistične družbene sisteme. Kot taki pa so ti sistemi *nezdružljivi* z informatično kibernetičnimi družbenimi sistemi. Natančneje rečeno: njihova temeljna in bistvena genotipska struktura je brezpogojna zapora možnosti njihove kibernetizacije, torej možnosti, da bi se vzpostavili kot dejanski informatično kibernetični družbeni sistemi v prej nakazanem smislu. Zapora te možnosti je zanje bistvena, če se hočejo sploh obdržati kot takšni, namreč kot realsocialistični družbeni sistemi. Ta strukturno bistvena (zato »nezavedna«) zapora možnosti kibernetizacije pa je ipso facto zapora možnosti sodobne modernizacije sistemov, njihovih sistemskih elementov in načinov delovanja. Iz zapore te možnosti izvira zato v pri-hodnem, epohalnem zgodovinskem prelomu kibernetike njihova katastrofalna kriza in stagnacija. Ta vsezajemajoča katastrofalna kriza in stagnacija celotnega sistema in bolj ali manj vseh njegovih sistemskih sestavin in poslovanja sta torej kot strukturni epohalno zgodovinsko neogibni in nenaključni, v nakazanem smislu »zakoniti«. To pomeni, da nista odpravljivi s »kozmetičnimi« »reformami« in »reorganizacijami«, ki se omejujejo na fenotipske empirične posebnosti in naključnosti.

Ne bom več vlekel naprej tega opisa. Morda Ti bo tudi to, kar sem napisal, naznačilo obris in značaj celote, kakor jo vidim. Zdaj se hočem vrniti k najini temi in vprašanjem, ki so se mi zastavila ob branju Tvojega prispevka. Dosedanji premislek nakazuje, v čem je nezdružljivost realsocialističnega sistema z bistvom sodobne modernizacije, vtem ko v grobem kaže njeno bistvo. In če je bistvo te modernizacije res nekaj epohalno zgodovinskega in svetovnega, tedaj ta premislek kaže tudi način zgodovinske *zakonitosti* in torej nenaključnosti današnje katastrofalne »krize« realsocialističnega družbenega sistema, katerega »samoupravna« individuacijska različica je tudi jugoslovanski. Obenem pa je tudi že očitno, da z nikakršno notranjo reformacijo, reorganizacijo in mobilizacijo, ki ohranja bistvene karakteristike sistema — njegovo genotipsko strukturno zakonitost — ni mogoče odpreti perspektive *izhoda* iz njegove specifične in zakonite katastrofalne »krize«. Zato tudi predlogi, ki jih daješ na koncu drugega dela svojega prispevka v razdelku »Kako začeti?«, najbrž ne odpirajo poti iz krize, ker bodisi niso mogoči *znotraj* sistema ali pa imajo značaj reforme in reorganizacije, ki pušča nedotaknjen izvir »krize«: bistveni ustroj sistema. S tem nikakor ne mislim, da so taki predlogi nesmiselni. Nasprotno, kljub svoji znotrajsistemski neuresničljivosti so zelo smiselni. Toda treba je tudi videti, zakaj se ne uresničijo. Katastrofalna »kriza« realsocialističnega sistema je *bistveno brezizhodna zanj,* ker izvira v njegovi nezdružljivosti z bistvom zgodovinsko epohalne sodobno-prihodne modernizacije, ki je v kibernetiki. Ta sistem je v svoji brezizhodni »krizi«, kar pa ne pomeni, da je takšna kriza za družbo neogibna, »dana« s kakšno teleološko nujnostjo. Saj tudi samemu sistemu ne moremo pripisati kakšne brezpogojne teleološke zgodovinske nujnosti. Nobeni predlogi »reform«, ki ohranjajo bistveni ustroj sistema, ne odpirajo izhoda iz naše današnje »družbene krize«. Toda iz tega vpogleda v neuresničljivost takih predlogov še nikakor ne sledi, da takih predlogov ne smemo dajati in tako poskušati spreminjati sistem. To Ti tudi

sam dobro veš. Zato pa je med takimi Tvojimi predlogi »skrit« eden, ki je po svojem značaju izjemen. Glasi se: *opustitev leninizma.* Ta predlog seveda ni nekaj delnega, ampak pomeni ukinitev realsocialističnega sistema kot takega in s tem *bistveno* družbeno spremembo. Dodati pa je treba: kakor da je »leninizem« kaj drugega kot »marksizem«; zato opustitev leninizma implicira prav tako opustitev »marksizma«, kolikor je tudi ta le ime za realsocializem. O tem, ali je taka »opustitev« mogoča, komu in kako, zdaj ne nameravam razpravljati. Dvomim pa, da je »leninizem« kot drugo ime za sistem realsocializma zgolj »fundamentalna zmota«, kakor praviš s tem v zvezi. Mogoče je vendarle, da je nekaj usodnejšega, mogoče je, da je ta »fundamentalna zmota« epohalna iz blodnje same resnice.

S tem v zvezi se mi postavlja naslednje vprašanje: kje in kaj je pravzaprav epohalni zgodovinski izvir realsocialističnega sistema kot takšnega, ki onemogoča sodobno modernizacijo in je po svojem bistvenem ustroju nezdružljiv z bistvom sodobne modernizacije, zato pa na njenem epohalnem polju zakonito »nemogoč« in v katastrofalni »krizi«? Iz prejšnjega premisleka je očitno, zakaj mora realsocialistični sistem onemogočati sodobno modernizacijo. Zato namreč, ker ga ta po svojem bistvu *ukinja,* ker zahteva od njega táko bistveno preoblikovanje, ki pomeni njegov konec. Iz tega dejstva izvirajo tako imenovani cikli relativnih vzponov in nazadovanj v gospodarskem podsistemu Jugoslavije, ki o njih pogosto govorijo ekonomisti in sociologi. Nekoliko večja sprostitev možnosti modernizacije, ki se dogaja pod imeni »sprostitev tržnih in proizvodnih zakonitosti«, ki pomenijo gospodarski vzpon kot prvi del cikla, pa že načne in ogrozi same bistvene strukture realsocialističnega sistema. Zato mora njegova absolutna, brezpogojno vodilna subjektivna sila brž zavreti in onemogočiti te možnosti in s tem sprožiti nazadujoči gospodarski nihaj cikla, da bi zavarovala in spet utrdila bistvo realsocialističnega sistema. To se je v Jugoslaviji že nekajkrat ponovilo in se dogaja tudi zdaj na poseben način kot »stabilizacija«. Podoben nihaj se je npr. dogodil v političnem podsistemu na Poljskem s Solidarnostjo in prav tako v političnem podsistemu na Češkem s tako imenovano praško pomladjo 1968. Morda bi lahko prišteli sem tudi eksplozivni pretres političnega sistema iz teženj po spremembi na Madžarskem 1956. V Jugoslaviji se morda podoben nihaj v političnem podsistemu kaže iz tako imenovanega »pisemskega« časa okrog 1972. Vsi taki in podobni cikli in nihaji in trzaji kažejo zgodovinsko zakonito brezizhodnost družbenih sistemov realsocializma. SZ sicer kakih izrazitejših nihajev in ciklov ne pozna, če ne štejemo začetne faze Hruščovljeve »destalinizacije«, ki pa je bila zaustavljena. Zato pa vlada tam trajna stagnacija, mrtvilo in zabetoniranost »od spodaj« in centralno plansko, umetno oživljanje mrtvega »od zgoraj«. S tem je zdaj poskusil tudi Gorbačov, vendar opazovalci že ugotavljajo ozke meje tega poskusa.

Naj se zdaj ponovno vrnem k Tvoji tezi o regresiji realsocialističnega sistema od razsvetljenskega programa in modela, kakor praviš, nazaj k srednjeveški obliki družbenega sistema, načina vladanja, načina legitimiranja »elite« in njenega obnašanja. To regresijo imenuješ tudi protireformacija. Po prejšnjem premisleku bi le težko v celoti sprejel to tezo, čeprav izhaja iz očitne analogije. Toda take analogije zelo rade prikrivajo bistvene vsebinske razlike in nezdružljivosti oziroma neprimerljivosti. Iz mojega premisleka je očitno, da pri realsocializmu ne gre za »regresijo« iz razsvetljenskega programa ali modela družbenega sistema, ampak za »regresijo« iz bistva sodobne modernizacije, *iz kibernetike* in epohalno prihodnega kibernetičnega sistema. Tega pa ne morem niti enačiti z razsvetljenskim niti ga imeti za kontinuirano razvojno-višjo stopnjo razsvetljenskega modela, saj ga tudi ni mogoče razvojno izpeljati iz tega modela. Zato tudi ni jasno, kam naj bi ta realsocialistična »regresija« šla? Iz premisleka je očitno, da »nazaj« k sistemu absolutne brezpogojne *subjektnosti* in nji lastne *avto-matičnosti,* samo-stojnosti, avtonomije, samozadostnosti. To so bistvene poteze državljanske dobe; to so

npr. cilji gibanja *nacije* in vzpostavitve lastne nacionalne države in s tem dosege svoje subjektnosti. In zdaj je treba zares vprašati: mar ni tisto, kamor realsocialistična »regresija« gre nazaj, prav razsvetljenski racionalistični program in model sistema, ne pa več srednjeveški? Mar ni prav ta doba razsvetljenstva in racionalizma in znanosti in dela in industrije in nacionalnih gibanj in delavskih gibanj bistveno zaznamovana z vstajo *subjekta* in *subjektnosti* (ko Hegel izpelje, da je substanca bistveno subjekt), subjektne avtonomije in avto-matičnosti? Ali ni *avtomatizacija* najvišji dosežek industrije te dobe? Namreč avtomatizacija, ki (»še«) ni informatična in je zato neskončno daleč od sodobne kibernetizacije, ker je nekaj bistveno drugega. Marx je izrecno prikazoval industrijsko mašinerijo kot avto-matično, kot taka pa se mu je kazala le v odnosu do bistveno avtomatičnega subjekta. (Če se danes brez tematične jasnosti govori o »avtomatiki«, ima ta vedno smisel kibernetike, saj se npr. »avtomatična« vrata veleblagovnice ne odpirajo sama od sebe, ampak na podlagi informacije, ki jo »daje« vstopajoči porabnik.) Ali ni tudi sistem realsocializma po brezpogojni subjektnosti in avtomatičnosti svoje absolutne vodilne subjektivne sile neki zgodovinski iz-rodek te dobe, ki se kot njen *preostanek* in *zaostanek* drži še danes, ko se je njegov epohalni izvorni čas prelomil v novo sodobno pri-hodno dobo? Videti je, da se z-godi ta prelom ravno v sredini našega stoletja. In če bi bilo tako, tedaj beseda »regresija« za realsocialistične sisteme niti ni najbolj ustrezna, saj se realsocialistični sistem ne vrača iz nečesa že doseženega kam nazaj, ampak je zgolj zaostanek nečesa, kar je v našem času bistveno in zakonito »nemogoče«. Z zdaj doseženega vidika se realsocialistični sistem kaže in dejansko izkazuje kot reaktivna negacija bistva sodobnega sveta, kot upor in vstaja zoper njegov pri-hod in torej kot nekaj zanikujočega. Kot tak je glede na sodobno-pri-hodni svet in njegovo zgodovino nosilec reaktivnega negativističnega nihilizma, ki ne le da z nasiljem ogroža današnji svet, ampak ima tudi sredstva za njegovo uničenje. V kakšnem smislu je nihilističen tudi ta prihodni sodobni svet kibernetike in kakšna je njegova in z njim prihajajoča in že ogrožujoča nevarnost — o tej usodi človeštva v okviru tega premisleka ni mogoče načenjati razprave.

Z gornjim premislekom se nakazuje tudi odgovor na prej postavljeno vprašanje o tem, kje in kaj je pravzaprav epohalno zgodovinski izvor realsocialističnega sistema. Prav tam namreč, kjer je izvor novoveškega razsvetljenstva, racionalizma, znanosti, industrializma, avtomatike, subjektnosti ipd. S tem pa se tudi pojasni dejstvo, da se z vzpostavitvijo realsocializma v prvi fazi začne pospešena izgradnja industrijskih »gigantov« bazične industrije in industrijske infrastrukture ter že kar nasilno spreminjanje agrarnega in drugega prebivalstva v industrijske delavce. Prav tako je za realsocializem oziroma za marksistično-leninistično ideologijo brezpogojno vladajoče vodilne subjektivne sile značilno metafizično pojmovanje bistva človeka kot žive proizvajalne sile, ki v proizvodnji kot *delu* izkazuje *subjektiviteto svojih bistvenih sil* — die Subjektivität der menschlichen Wesenskrefte, kakor pravi Marx, razumevajoč izvorno bistvo dela kot izkazovanje teh sil. Subjektiviteta človeških bistvenih sil (delo) in absolutna brezpogojno vodilna subjektivna sila realsocializma — to dvoje spada epohalno skupaj. *Delo* ima tu visokost in rang metafizičnega principa in večnega pogoja človeškega bivanja ter nosi razvojno zgodovino človeka. V skladu s tem pojmovanjem nastopa človek v realsocializmu kot metafizična delovna oziroma industrijska žival, ali po grško rečeno, kot *zóon tou érgou* (ne več kot *zóon lógon échon*), v nebitnost pa je potisnjena človekova etnično-narodna faktičnost. Jugoslovanska ustava in zakon o združenem delu uzakonjata absolutno, brezpogojno vodilno subjektivno silo sistema in človeka kot delavca ter gradita vse drugo na tej podlagi. V realsocializmu ima sintagma »osvoboditev dela« pomen obrezmejitve in ovekovečenja dela za človeka kot za delo sproščeno delovno žival.

Vse omenjeno spada v usodno zgodovinsko poslanstvo epohe, katere čas se v

sredini našega stoletja prelomi — če smem tako rêči — v epoho kibernetike, ki je bistvo sodobne modernizacije, o kateri je tekla beseda. Ne kaka birokratizacija partije in realsocialističnega sistema ipd., ampak ta *epohalni prelom* v sredini našega stoletja prinaša začetek njegove stagnacije in katastrofalne »krize«. S svojimi današnjimi razsežnostmi ta »kriza« še nikakor ni dosegla svojega vrhunca. Kajti realsocializem sicer je »protireformacija«, kakor praviš Ti v svojem prispevku, le da je s to »reformacijo« očitno treba misliti dandanes prihodno dobo *univerzalne kibernetizacije*, proti kateri se drži realsocializem kot »nemogoči« zaostanek.

V svojem prispevku postaviš tudi tezo, da je razsvetljenstvo proti totalitarnim fevdalnim sistemom razvilo alternativni program oziroma model. Meni se zdi prikazovanje srednjeveškega sveta kot »totalitarnega družbenega sistema« zgolj analogija, ki pa zabrisuje in prikriva bistvene razlike. Trdim, da srednjeveški svet ni bil totalitaren sistem, saj ne smemo prezreti temeljne drugačnosti zgodovinskega bistva človeka takratne epohe. Šele z vstajo novoveškega človeka kot avtonomnega subjekta in z racionalizmom se odpre možnost novega sveta kot *sistema svobode*, kakor ga je izrecno formulirala filozofija nemškega klasičnega idealizma, predvsem Hegel. Z drugimi besedami pa se temu *sistemu svobode* reče *nacionalno državljanska družba in država*. In totalitarni sistem je samo znotrajepohalno nasprotje sistema svobode; je neznan v srednjem veku. To pa spremeni tudi druga določila, ki jih po analogiji pripisujemo srednjeveškemu svetu, npr.: »elita družbe«, »teokracija«, »monopolna pravica odločanja«, »podvrženost ljudi večni zakonitosti sveta«, »um in resnica kot opravičilo za totalitarnost« ipd. Srednjeveški svet, če strogo gledam, ni nikakršen »program« ali »model«, ampak neko usodno poslanstvo epohe biti. Govorjenje o modelih je že nekaj današnjega, »kibernetičnega«, neprenosljivega nazaj. Podobno velja tudi za sintagmo »alternativni razsvetljenski program oziroma model«. Tudi ta svet nikakor ni nastopil kot kak zgolj »model«, ampak kot neko novo usodno poslanstvo epohe biti, s katerim vstane tudi novi človek drugačnega zgodovinskega bistva. Govorjenje o modelih v takšnih zvezah sugerira problematično misel, da je človek po bistvu zmeraj enak, le da se po različnih programih ali modelih organizira v družbene sisteme. Vendar kaj je človeku — vsem nam — bližje, kakor da vso preteklost prikazuje v svetlobi svoje epohe. Takšno gledanje se nam kar vsiljuje s svojo samoumevnostjo.

Z vsem tem sem želel samo opozoriti na tisto, kar se dandanes nekako čudno izmika, namreč, da je zgodovina epohalna in da *epohe* prinašajo enkratne svetove in poslanstva človeškosti, ki nikoli niso kakšni razpoložljivi programi ali modeli. Zato tudi prihajajoča epoha kibernetike, ki je kot pri-hodna že tu, nikakor ni razpoložljiv model.

S tem končujem svoje pismo o naši »krizi«, ki se mi je potegnilo bolj, kakor sem predvideval, in Te lepo pozdravljam.

Ljubljana, junija 1986.

Tvoj Ivo Urbančič